

у свом раду анализира елементе поетске ентомологије као једне од могућности интердисциплинарног приступа поетском опусу Десанке Максимовић из компаратистичког угла. Рад Кајоко Јамасаки допринос је истраживањима Десанкине позне збирке хаику поезије *Озон завичаја* као примера метафизичке поезије. Ауторка следи интертекстуалне везе, а структуралном анализом и примерима открива оне елементе који су карактеристични за овај облик јапанске кратке форме. Прилог Станише Тутњевића заокружује ову целину и зборник компаративним приступом Десанкиној песни „Крвава бајка” као актуализовању трагичних значења која је у поеми „Јама” испевао Иван Горан Ковачић. Аутор указује на међусобне сличности оба песничка остварења и упозорава на неопходност сагледавања смене поетичких парадигми у српској књижевности двадесетог века како у европском, тако и у српском али и пре свега југословенском националном контексту.

Радове садржане у зборнику *Песнички завичај Десанке Максимовић* одликује многозначност концептуалних и интерпретативних приступа и методолошка поузданост. Његова тематска компактност и формална заокруженост (имамо у виду критеријуме научних публикација) заслуга је ауторки и аутора али и уредница, Светлане Шеатовић и Зоране Опачић, представља стога још један допринос проучавању Десанке Максимовић и српске поезије 20. века.

Др Љиљана М. БАЊАНИН

Универзитет у Торину, Италија

Одсек за стране језике и књижевности и модерне културе

ljiljana.banjanin@unito.it

ЛИЧНЕ ИСТОРИЈЕ У КОЛОПЛЕТУ ВЕЛИКОГ РАТА

Милан Гулић, *Бокељи на сирани Србије у Првом свјетском рату*, Туристичка организација Будве – Удружење Паштровића и пријатеља Паштровића у Београду „Дробни пијесак”, Будва – Београд 2018

Крај 19. и почетак 20. вијека обиљежила су масовна исељавања Црногораца у Америку. Међу првим исељеницима били су становници приморских мјеста Боке, Паштровића и околине Будве, а потом и из осталог дијела Црне Горе. Мотив исељавања, поред сиромаштва, било је и избјегавање војне обавезе у редовима Аустроугарске – која је одобравала миграцију, јер се тако смањивао људски потенцијал спреман за побуне и устанке.

Друга деценија 20. вијека препознатљива је по бурним догађајима који су обиљежили свјетску историографију. Збивања су забиљежена и,

са дистанце од вијека и неколико година, откривамо нове изворе, необјављену архивску грађу, дневничке записе, публиковане монографије и текстове у периодичним издањима – што представља драгоцену грађу савременом историографском приступу, читању и вјеродостојнијем приказу балканских ратова и Првог свјетског рата. Нажалост, историјски догађаји, балкански ратови и Први светски рат, поред људских жртава и страдања становништва, одразили су се и на просветно-културне тековине.

Поред прегруписивања снага у Европи, аустроугарске надмоћи, анексије Босне и Херцеговине, сукоби међу балканским државама утицали су и на иселјивање становништва у Америку и Аустралију, али су их оружани сукоби накнадно мотивисали да се прикључе војним формацијама у војскама Краљевине Србије, Краљевине Црне Горе, Сједињених Америчких Држава, Француске Републике и Британске империје – како наводи аутор, апострофирајући колективна патриотска увјерења и спремност да се по сваку цијену ослободе окупатора.

Објава о општој мобилизацији после избијања Првог свјетског рата (26. јула 1914) укључила је, поред војних обвезника, и многе добровољце као састав регуларне војске. Међу организаторима прикупљања добровољаца у Америци, на једној страни је био Милан Прибићевић, изасланик Краљевине Србије у САД и шеф Војне мисије, а на другој вође СНО, на челу са др Михајлом Пупином.

Кључна збивања за друштвенополитичку и територијалну конфигурацију свијета били су мотивација аутору др Милану Гулићу¹, доктору историјских наука, сараднику Института за савремену историју у Београду, да обједини архивску грађу и публиковане изворе за тематску окосницу књиге *Бокелџи на сџрани Србије у Првом свјетском рату* (2. издање), чији су издавачи Туристичка организација Будве и Удружење Паштровића и пријатеља Паштровића у Београду „Дробни пијесак” из Београда.

Посебност ове научне монографије је у методолошком приступу, стручној апаратури, минуциозности и свеобухватности истраживања. Ова монографија је композиционо подијељена на неколико поглавља која хронолошки прате слијед догађаја у духу савремене историографије. То потврђују и ауторове ријечи у предговору књиге (стр. 11–17):

Малена Краљевина Србија прошла је пут од жртве аустроугарске експанзионистичке политике, преко хероја битака на Церу и Колубари, окупиране земље, владе и војске у прогонству, до озбиљног фактора соп-

---

¹ Милан Гулић је рођен у Задру 1985. године; основну школу и гимназију похађао је у Бенковцу и Тополи. Дипломирао је и докторирао на Филозофском факултету Универзитета у Београду, одбранивши докторску дисертацију „Дунав у југословенској политици према Совјетском савезу 1944–1953”. Аутор је монографије *Краљевина југославија и Дунав* (2014) и 16 научних радова.

ственог ослобођења и снаге око које је први пут постигнуто јужнословенско уједињење. У свим овим фазама, од борбе за слободу до уједињења, значајан чинилац били су добровољци. (...) Од првог дана па до оних дана када је ослобођење и уједињење привођено крају, добровољци су пристизали у српску војску, а до државног слома у зиму 1915/1916. године и у црногорску. Међу добровољцима су се налазили и аустроугарски држављани, становници Боке Которске, најјужнијег дијела царске круновине – Краљевине Далмације. (11)

Слиједи догађаји и истакнути учесници, током балканских ратова и Првог свјетског рата – на многим фронтovima широм свијета, приказани у посебним одјелцима монографије: „Бока Которска у вријеме друге аустријске управе” (стр. 19–35), „Прилике у Боки у предвечерје Великог рата” (стр. 35–38), „Бока на почетку Великог рата” (стр. 39–49), „Добровољци у војсци Краљевине Србије у Великом рату” (стр. 51–71), „Добровољци у војсци Краљевине Црне Горе у Великом рату” (73–76), „Добровољачки покрет у Русији” (77–92), „Мисија Мирка Комненовића” (93–107), „Добровољачки покрет у Сјеверној Америци” (109–116), „Мисија Шпира Познанивића” (117–136), „Добровољачки покрет у осталим дијеловима свијета – италијански фронт, Аустралија и Нови Зеланд и Египат (Суецки канал)” (137–142), „Бокелци као добровољци из херцеговине, рисанске, которске и будванске општине” (143–150), „Бродолом под Медовом” (стр. 183–188), „Прилике у Боки након пада Црне Горе” (стр. 189–194), „Побуна морнара у Боки” (стр. 195–205) и „Последњи дани Царевине и први дани југословенске државе у Боки” (стр. 207–213). На крају монографије Милана Гулића је „Списак добровољаца из Боке Которске” као драгоцен историографски извор селективним научним истраживачима ове теме.

Аутор нам прецизно описује контекст и срж догађаја кроз смјену надлежних управа у Истри и Далмацији, којима је придодата Бока которска након пропасти Млетачке републике 1797. Ратни добровољци у Првом свјетском рату поријеклом су из Боке, Грбља, Паштровића, Брајића, Маина и других области. Милан Гулић је у књизи навео имена добровољаца, побројавши их по општинама из којих су долазили: херцеговине (190), рисанске (170), которске (465) и будванске (1049). Импозантан је број добровољаца који су се одазвали у војничке редове, о томе пише Милан Мицић, историчар из Новог Сада, аутор књиге *Српско добровољачко њињање у Великом рају 1914–1918* (2014), коју су објавили Банатски културни центар из Новог Милошева и РТС. Историја српског добровољачког покрета у Првом свјетском рату одвијала се на више континената и у више земаља. О томе ко су били и одакле су пристизали добровољци у Првом свјетском рату пише Милан Мицић, наглашавајући да су из САД долазили добровољци на Солунски фронт преко канадских сабирних кампова, енглеских и француских лука, па после

обуке у Бизерти, у Тунису. Из Русије после борби на Добруци 1916. године, добровољци су 1917–1918. године долазили преко Архангелска, Енглеске и Француске или преко Сибира, Манџурије, Далеког истока, Кореје, Сингапура, Цејлона, Суецког канала...

До 1941. године издато је 43.408 добровољачких увјерења која су обухватала углавном добровољце из Првог свјетског рата, али и један број добровољаца из балканских и ранијих ратова (1876–1878, 1885, Босанско-херцеговачког устанка 1875–1878). Већи број добровољаца прошао је кроз редове српске војске, посебно у Русији. На почетку Великог рата добровољство је било свеевропска појава, али се касније гасило и због ратног замора у војскама зараћених страна манифестује се антиратно расположење.

После окупације Србије 1915. добровољци из Аустроугарске – ратни заробљеници у Италији и Русији или печалбари у САД – постали су једини извор допуне српске војске. Свакако, допуна српске војске на Солунском фронту или ангажовање добровољачке дивизије на фронту у Добруци 1916. нису били само ствар српске владе. Без финансијске, политичке, дипломатске и војне помоћи савезника – пре свега Француза и Руса, потом Британаца и Американаца – прикупљање добровољаца за српску војску било би онемогућено.

Добровољци српске војске у рату 1914–1918. године углавном су Срби аустроугарски држављани из Босне, Херцеговине, Баната, Бачке, Срема, Барање, Лике, Баније, Кордуна, Славоније, Далмације, Црногорског приморја који су својим чином прекршили правила аустроугарских власти постајали су „велеиздајници”. У случају заробљавања аустроугарска војска их је стријељала, њихове породице интернирала у аустроугарске логоре, а имовину им је конфисковала. Масовно добровољство Срба из ондашње Аустроугарске у српској војсци у Великом рату било је врхунац идеје националног уједињења српског народа.²

Вриједност монографија Милана Гулића увећавају биографски детаљи појединачних животних судбина учесника Великог рата. Догађаји „Бродолом под Медовом” и „Побуна морнара у Боки” изазивају посебне емоције, а потомству указују на највише етичке вриједности истинских бораца за ослобођење из окова аустроугарске окупације. Издајама из будванске општине Паштровића Милана Срзентића (1893–1914), Филипа Хаџију (1870–1914) из Оребића на Пељешцу и Ника Радановића који су стријељани у лето 1914. Поморац Милан Срзентић ухапшен је

...због достављања штампе, цигарета и хране заточеницима на једном броду у Боки, док је, према другом мишљењу, оптужен „да је рабио велеиздајничке и србофилске изразе”. Убрзо је осуђен на смрт као непријатељ

² Преузето 18. 07. 2018. са: <http://www.politika.rs/scc/clanak/329109/Pet-hektara-zemlje-za-srpske-dobrovoljce>.

државе. Стријељан је 4/17. септембра 1914. заједно са Филипом Хаџијом заповједником брода Радијум (на којем је у том тренутку служио), који га је узео у заштиту и представио као човјека који се не бави политиком и оданог Монархији.³

Страдање Милана Срзентића мотивисало је песника Војислава Илића Млађег да му посвети пјесму „Како умире Далматинац”.

Књига остаје трајно сведочанство о Великом рату – патриотизму, љубави према приморском завичају, црногорској и српској нацији, одрицању од лагодног живота и спремности на страдања. Херојство и пожртвованост су и примјери дезертерства наших сународника из редова Аустроугарске војске, што је кажњавано без милости, као и одласци из прекоокеанских земаља: Аустралије и Северне и Јужне Америке.

Референтности публикације доприносе необјављени и објављени извори, мемоарска дјела, издвојена литература и периодика везана за Бокелје у Првом свјетском рату, као и регистар личних имена. За ову врсту научног приступа – чији исходи имају утицаја на даљи развој историографије, битна су архивска истраживања у одговарајућим институцијама гдје су похрањене посебне збирке, лични фондови, заоставштине и пописници пронађени и коришћени у Архиву Југославије, Архиву Музеја науке и технике, Архиву Србије, Архиву САНУ, Архиву Удружења ратних добровољаца 1912–1918, њихових потомака и поштовалаца, Војном архиву, Државном архиву у Задру, Државном архиву Црне Горе – Архивском одсеку Историјског архива Котор, Државном архиву Црне Горе – Архивском одсеку Херцег Нови и Хрватском државном архиву у Загребу.

Др Мила Н. МЕДИГОВИЋ СТЕФАНОВИЋ
САНУ и Универзитет у Крагујевцу
Центар за научна истраживања, Крагујевац
mila_stefanovic@yahoo.com

---

³ Милан Гулић, *Бокелји на сирани Србије у Првом свјетском рату*, СПКД „Просвјета”, Херцег Нови 2015, 46–47.